

Ο ΑΓΩΝ ΤΗΣ 28^{ης} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940 ΕΙΣ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ*

Τὸ Ἔθνος τὸ ἑλληνικὸν ὁλόκληρον καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς, οἱ συνελθόντες σήμερον τὴν ὥραν ταύτην εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον τοῦ πνεύματος, τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀναπολοῦμεν εἰς τὴν μνήμην καὶ πανηγυρίζομεν τὸ μέγα ἱστορικὸν γεγονὸς τῆς 28^{ης} Ὀκτωβρίου 1940, τοῦ ὁποίου σήμερον εἶναι ἡ 26^η ἐπέτειος.

Χαρακτηρίζομεν μέγα τὸ γεγονὸς τοῦτο. Ἐτερον, ἱσάξιον αὐτοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, ὑπάρχει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑθνους τὸ τῆς ἐξεγέρσεως κατὰ τὸ 1821.

Κίνητρον μοναδικὸν καὶ εἰς τὰ δύο αὐτὰ ἐξαιρετικὰ συμβάντα, ὑπῆρξε τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τούτων, ὅτι εἰς τὸ πρῶτον, δηλ. τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν, ἐγερθέντες κατὰ τοῦ ἀπὸ αἰώνων δυνάστου, πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, ἐνῶ εἰς τὸ δεύτερον ἐκινήθησαν διὰ νὰ προασπίσουν καὶ διασώσουν τὸ θεῖον τοῦτο εἰς τὸν ἄνθρωπον δώρημα, τοῦ ὁποίου τὸ δένδρον εἶχον ποτίσει διὰ ποταμῶν αἵματος οἱ πρόγονοι αὐτῶν.

Ὁ ἀγὼν οὕτω τῆς ἐορταζομένης σήμερον ἐπετείου ὑπῆρξεν ἀγὼν ὑπερτάτης θυσίας ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν, διότι ἡ Ἑλλὰς τὴν σύγκρουσιν ταύτην δὲν τὴν ἠθέλησεν, ἐπομένως καὶ δὲν τὴν προεκάλεσεν. Ἐπεβλήθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου, κατὰ τρόπον μάλιστα σκαιὸν καὶ ἀήθη κατὰ τὰ κρατοῦντα διεθνῶς νόμιμα, τὴν νύκτα τῆς 28^{ης} Ὀκτωβρίου 1940, ὅτε τὴν 3^{ην} πρωῒνῃν ὥραν ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος ἐδέχετο τὸν πρεσβευτὴν τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, ὁ ὁποῖος ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν ἀνακοίνωσιν τηλεγραφικὴν διὰ τῆς ὁποίας ἐζητεῖτο, ὅπως ἐντὸς τριῶν ὥρῶν δεχθῇ ἡ Ἑλλὰς, ἄνευ προβολῆς ἀντιστάσεως, τὴν κατάληψιν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας δια-

* Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τῇ Ἑθνικῇ ἐπετείῳ εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου τὴν 28^{ην} Ὀκτωβρίου 1966.

φόρων περιοχῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους, ἀπαραιτήτων δῆθεν εἰς αὐτὴν διὰ τὴν διαξαγωγὴν τοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου¹.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Πρωθυπουργοῦ εἰς τὸν Ἰταλὸν πρέσβυν κατὰ τὴν ἐπακολουθήσανσαν ὀλιγόλεπτον μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, ὑπῆρξεν ἀρνητική, διατυπωθεῖσα τελικῶς μὲ μίαν λέξιν, τὴν γνωστὴν « Ὁχι »². Ἡ ἀρνησις αὕτη, ὅτε μετ' ὀλίγον ἐγένετο ἀστραπιαίως γνωστὴ εἰς τὸ διεθνὲς κοινὸν ἢ ἀπόρριψις τῆς Ἰταλικῆς ἀξιώσεως, ἐπροξένησε γενικὴν κατάπληξιν καὶ δικαίως, διότι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ ἄξων Ἰταλίας καὶ Γερμανίας ἐμεσουράνει, θεωρούμενος ἀήττητος. Ἐκ τούτου πάντες οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ πέραν αὐτῆς, ἀπαισιόδοξοι καὶ περίφοβοι, ἔκριναν τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τῆς Ἑλλάδος ὡς λίαν παρακεκινδυνευμένην καὶ αὐτοκτονίαν αὐτῆς.

Εἰς τὰς ἀντιλήψεις των ὁμως αὐτὰς δὲν εἶχον οὔτοι ὑπ' ὄψιν των, ὅσον ἐπρεπε, πρῶτον: τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, συμφῶνως πρὸς τὰς ὁποίας τὸ « Ὁχι » τοῦτο ἦτο ἱστορικὴ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων, πολλάκις εἰς τὸ παρελθὸν ἐπαναληφθὲν: εἰς τὸ Ἀρκάδι, εἰς τὸ Σούλι, εἰς τὸ Μεσολόγγι, εἰς τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου πρὸς τὸν Μωάμεθ τὸν Πορθητὴν, εἰς πρότασιν αὐτοῦ περὶ παραδόσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως « τὸ δὲ τὴν Πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμὸν ἐστίν οὔδ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ », ἔπειτα εἰς τὴν ἀπόκρισιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν Ξέρξην, τοῦ Λεωνίδου ἐν Θερμοπύλαις, τῶν Ἀθηναίων πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, οὕτω δέ, ὅτι ἡ ἀπερίφραστος ἀρνησις αὕτη πρὸς τὸν πανίσχυρον εἰσβολέα ἀπετέλει, προκειμένης τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ πατρίου ἐδάφους, τήρησιν πιστὴν ἐθνικῆς συμπεριφορᾶς τῶν Ἑλλήνων, παραδεδομένης εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν προγόνων των, καὶ τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα ἐρμηνεύεται καὶ δοξάζεται εἰς τὴν Καλβικὴν στροφὴν, εἰς τὴν ᾧδὴν: « εἰς Σούλι ».

*Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
Ζωὴν τὰ Παλληκάρια
Μισοῦν ὄνομα ἀθάνατον
Θέλου καὶ τάφον ἐντιμον
Ἀντὶς διὰ στρῶμα³.*

Δεύτερον ὁ περιδεὴς τότε πρὸ τοῦ Ἀξονος καὶ ἀπελπισ κόσμος τῆς Εὐρώπης, καὶ ὁ ἐκτὸς αὐτῆς, δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπαρκῶς ἀντιληφθῇ καὶ τὸν ἕτερον, ἐλπίσης σπουδαῖον, παράγοντα τῆς ἐλληνικῆς ἀντιστάσεως, τὴν ὁμό-

1. Βλ. Δημ. Γ. Κούσουλα, Τὸ τίμημα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν διεθνή στίβον 1939 - 1953, Ἀθήναι 1955, σελ. 89 - 90.

2. Βλ. Δημ. Γ. Κούσουλα, ἐνθ' ἀν., σελ. 90.

3. Βλ. εἰς τὴν ἐκδοσιν: Κάλβου, ἅπαντα. Λύρα (Ἀθήνα 1927), σελ. 139, ε'.

θυμον ψυχικὴν προετοιμασίαν τοῦ Ἔθνους κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ ἐπιβληθέντος εἰς αὐτὸ ἀγῶνος, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ « ὄχι » τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐχθροῦ ἦτο συγχρόνως « ὄχι » ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ στόματος ἐνὸς ἐκστομισθέν. Ὑπὸ τὰς συνθήκας δὲ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐβροντοφωνήθη τοῦτο δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων ἀλλ' ἀντιστοίχως καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ὅλων τῶν μαχομένων τότε κατὰ τοῦ Ἀξονος λαῶν, διότι ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκείνην τὴν στιγμήν δὲν ἀφεώρα εἰς στενὴν καὶ ἀποκλειστικῶς ἑλληνικὴν μόνον ὑπόθεσιν.

Εἶναι ἄλλο ζήτημα, ἐὰν οἱ σύμμαχοι ἡμῶν ἐλησμόνησαν κατόπιν τὴν σημασίαν ταύτην τῆς ἑλληνικῆς ἀρνήσεως.

Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν εἰς τὰ συγκεκριμένα γεγονότα.

Ἡ Ἰταλία ἀπὸ πολλοῦ, ἰδίᾳ ὅμως ἀφ' ἧς εἶχε καταλάβει τὴν ἐξουσίαν ὁ Φασισμός, ἤρχισε νὰ τρέφῃ ὄνειρα κατακτητικά, τούτων δὲ ἐκδήλωσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῷ 1923 τῆς Κερκύρας ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου, ἐκμεταλλενομένης τῆς Ἰταλίας τὸ ἐπεισόδιον τοῦ φόνου τοῦ στρατηγοῦ Τελλίνι ἐν Ἡπείρῳ¹.

Διὰ τοῦ συμφώνου Ἑλληνοἰταλικῆς φιλίας τοῦ ἔτους 1928 αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ φαινόμενον, εἶχον πρὸς καιρὸν βελτιωθῆ², ἐπανῆλθον δὲ εἰς ἔντασιν ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1939, ὅτε ἡ Ἰταλία κατέλαβε τὴν Ἀλβανίαν καὶ διὰ σειρᾶς ἔκτοτε ἐνεργειῶν αὐτῆς, πλὴν τῆς ἤδη συστηματικῆς προσπάθειας πρὸς ἐκρίζωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Δωδεκανήσου, ἠνώχλει συνεχῶς τὴν Ἑλλάδα, ὥς ἐπὶ παραδείγματι: ἡ ἐπιδεικτικὴ ἐκτέλεσις γυμνασίων τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ Ἰταλικοῦ στρατοῦ κατὰ μῆκος τῶν ἁλβανοελληνικῶν συνόρων, ἡ χρῆσις ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἰταλῶν στρατιωτῶν ὁσμάτων, ἐχόντων ὡς θέμα ἁλβανικὰς βλέψεις εἰς βάρος τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδος, αἱ συνεχεῖς παραβιάσεις τοῦ ἐναερίου χώρου τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ἰταλικῶν ἀεροπλάνων, ὁρμωμένων ἐξ Ἀλβανίας, αἱ συνεχεῖς αἰτιάσεις κατὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι πολιτικῆς δραστηριότητος, τέλος δὲ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς προκλητικότητος κατὰ τῆς χώρας, ὁ πνιγμὸς ὑπὸ Ἰταλικοῦ ὑποβρυχίου τὴν 15ην Αὐγούστου 1940 τοῦ σημαιοστολίστου εὐδρόμου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου « Ἑλλη », ἠγκυροβολημένον εἰς τὸν ὅρμον τῆς Τήνου, πρὸ τοῦ ἱεροῦ προσκυνηματος τῆς Παναγίας καὶ τοῦ συνηγμένου ἐκεῖ πλήθους τῶν προσκυνητῶν³.

Ἡ βύθισις τοῦ πλοίου τούτου ἐνώπιον τοῦ ἐκπλήκτου διὰ τὴν ἐγκληματικὴν αὐτὴν πράξιν ἑλληνικοῦ καὶ διεθνοῦς κοινοῦ ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν

1. Πρβλ. Δημ. Γ. Κούσουλα, ἐνθ' ἀν., σελ. 76.

2. Ἐνθ' ἀν., σελ. 17 κέξ.

3. Αὐτόθι, σελ. 46, 75 κέξ.

εἰς τοὺς Ἀγγλους. Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὸ γεγονός ὅτι κατεῖχεν ἀδιάσειστα πειστήρια περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὑποβρυχίου, ἐν τούτοις διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος ἐσιώπησεν, ὅλος ὅμως ὁ ἐλληνικὸς λαὸς, ψυχικῶς ἀνάστατος ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ἦτο πεπεισμένος ὅτι ἡ ὕπουλος καὶ ἀχαρakterιστος πρῶξις αὕτη ἦτο ἰταλική. Πάντα ταῦτα, καθὼς καὶ ἡ ἀρθρογραφία τοῦ ἰταλικοῦ κύπου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1940 ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος¹, εἶχον διεγείρει τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἱερὰν ἀγανάκτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὕτω δὲ ἐχαλύβδωνον τὴν ψυχικὴν προπαρασκευὴν καὶ ἐνότητά αὐτοῦ δι' ἐνδεχομένην ἐπιβουλήν κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τῆς χώρας.

Εἰς τὰς συνεχεῖς ἰταλικὰς προκλήσεις ταύτας ἡ Ἑλλὰς ἐπεδείκνυε μετριοπάθειαν, ἀσκοῦσα οὕτω φιλειρηνικὴν πολιτικὴν ἀπέναντι τῆς μεγάλης γείτονος. Ὅμως τελικῶς δὲν ἐπέτυχε, νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐπίθεσιν αὐτῆς, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη κατὰ τρόπον ὕπουλον καὶ ἡθικῶς ταπεινὸν τὴν 5.30' πρωϊνὴν, ἡμίσειαν ὥραν ἐνωρίτερον τῆς ταχθείσης διὰ τοῦ τηλεγράφου προθεσμίας. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπληροφορεῖτο τὴν πρωίαν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τὴν ἐχθρικὴν ἐισβολὴν διὰ διαγγελμάτων τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ Βασιλέως εἰς ἑκτατον ἑκδοσιν τῶν ἐφημερίδων, συγχρόνως δὲ καὶ διὰ συριγμῶν τῶν σειρήνων τὴν 7ην πρωϊνὴν ὥραν².

Ὅσοι, μόλις ἐγερθέντες ἐκ τοῦ ὕπνου, δὲν εἶχον ἀκόμη ἀναγνώσει ἐφημερίδας, οὗτοι, ἀκούσαντες τὸν συριγμὸν τῶν σειρήνων, οὐδεμίαν εἶχον ἀμφιβολίαν ὅτι οἱ συριγμοὶ ἐσήμαινον ἀγγελίαν πολέμου.

Ἡ ἐπιστράτευσις εἶχεν ἤδη κηρυχθῆ ἀπὸ τῆς 5ης πρωϊνῆς. Ἀμέσως πάντες οἱ στρατεύσιμοι ἔσπευδον εἰς τὰ κέντρα κατατάξεως μὲ ἐνθουσιασμόν, πλήθῃ δ' ἄλλα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπρωτοστατεῖ ἡ σπουδάζουσα νεότης, ἐξεχύνοντο εἰς τὰς ὁδοὺς, ζητωκραυγάζοντα ὑπὲρ τῆς νίκης.

Ἀπὸ κανένα τότε δὲν ἔλειψε τὸ θάρρος, οὐδεὶς ἐφάνη μὲ ἀντίθετον γνώμην. Πάντες, ἠνωμένοι μὲ ὁμοφροσύνην, αἰσιοδοξίαν καὶ σταθερὰν πίστιν ἐπὶ τὴν νίκην, ὑπήκουον εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος, ἡ ὁποία διετυπώνετο εἰς τὰ ἐπίσημα διαγγέλματα. Τὸ βασιλικὸν διάγγελμα κατέληγε: «Μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰ πέπρωμένα τῆς φυλῆς, τὸ Ἔθνος σύσσωμον καὶ πειθαρχοῦν ὥς εἰς ἄνθρωπος, θὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν μέχρι τῆς τελικῆς νίκης»³.

Ἡ ἐμπόλεμος οὕτω κατάστασις μετὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῆς πρωίας τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 ἦτο πραγματικότης, ἐπιβεβαιωθεῖσα τὴν ἰδίαν ἡμέραν διὰ τοῦ πρώτου πολεμικοῦ ἀνακοινωθέντος τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγείου, τὸ

1. Βλ. Δημ. Γ. Κούσουλα, ἐνθ' ἀν., σελ. 75 κ.ἐξ.

2. Βλ. Ἀλ. Παπάγου, Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940-1941 (Ἀθήναι 1945), σελ. 217. Δημ. Γ. Κούσουλα, ἐνθ' ἀν., σελ. 89 κ.ἐξ.

3. Βλ. εἰς ἐφημ. «Ἡ Καθημερινή» τῆς 29ης Ὀκτωβρ. 1940, σελ. 1.

ὁποῖον ἀνέφεραν: « Αἱ ἰταλικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις προσβάλλουν ἀπὸ τῆς 5,30' π.μ. σήμερον τὰ ἡμέτερα τμήματα προκαλύψεως τῆς ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου. Αἱ ἡμέτεραι δυνάμεις ἀμύνονται τοῦ Πατρίου ἐδάφους ».

Αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ἐπιθέσεως ἔβαινον εὐνοϊκῶς διὰ τὸν ἐχθρόν, ὁ ὁποῖος προήλθινεν ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τῶν ἑλληνικῶν σχηματισμῶν προκαλύψεως συμπτυσσομένων καὶ ὑποχωρούντων πρὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ὄγκου εἰς ἔμψυχον καὶ ἄψυχον ὕλικόν.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος ὠργανώνετο ἐν τάχει ἡ ἐπιστράτευσις μὲ τὸ ἡθικὸν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν στρατευομένων ὑψηλὸν καὶ μὲ φρόνημα ἀντιστάσεως ἀρραγές. Αἱ κινούμεναι πρὸς τὸ πεδῖον τῆς μάχης στρατιωτικαὶ μονάδες, ἡνωμέναι ψυχικῶς καὶ μὲ πίστιν καὶ θάρρος εἰς τὸν ἀγῶνα, μακρὰν οὕτω τοῦ φόβου καὶ τῆς ἰδέας τοῦ θανάτου, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὑπερτάτου πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος.

Τῆς ψυχολογικῆς αὐτῆς καταστάσεως τῶν μαχητῶν τοῦ 1940 ἀντίστοιχος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ, ἡ ἀναφερομένη ψυχραιμία καὶ ἀταραξία τῆς ψυχῆς μεταξὺ τῶν τριακοσίων τοῦ Λεωνίδου πρὸ τῆς μάχης παρὰ τὰς Θερμοπύλας πρὸς τοὺς Πέρσας τοῦ Ξέρξου. Οἱ ὀλιγάριθμοι οὗτοι προασπισταὶ τῆς ἑλληνικῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς συγχρόνως ἐλευθερίας ἐκ τῆς ἀσιατικῆς εἰσβολῆς, κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν ἐγυμνάζοντο καὶ ἐκτενίζοντο, ὅπερ σημαίνει ὅτι εἶχον οὗτοι πλήρη ἐπίγνωσιν τοῦ καθήκοντός των, συνείδησιν τῆς μετ' ὀλίγον αὐτοθυσίας των, καὶ τοῦ ὑψηλοῦ νοήματος αὐτῆς, δηλ. τοῦ πόσον ὠραῖος εἶναι ὁ θάνατος διὰ τὴν πατρίδα.

Τὸ ἐπίτευγμα τῆς ψυχικῆς αὐτῆς ἐνώσεως, τῆς ὁμοφροσύνης καὶ τῆς πειθαρχίας, ὑπῆρξε τὸ σταθερὸν θεμέλιον ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἐστηρίχθη ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν εἰσβολὴν ἡ μεταλλαγή τῶν πολεμικῶν γεγονότων εἰς τὰς δυσβάτους κορυφὰς τῆς Πίνδου, δηλ. ἡ μετατροπὴ τῆς ὑποχωρήσεως ἐνταῦθα τῶν ἑλληνικῶν τμημάτων, μετὰ τὴν ἐνίσχυσίν των, εἰς ἀντεπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ εἰς τὴν ἐκδίωξίν του ἐκ τῶν καταληφθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ θέσεων.

Τὸν ψυχικὸν τοῦτον παράγοντα καὶ τὴν ὁμόνοιαν, ἐνὶ λόγῳ τὴν ἀκλόνητον πεποίθησιν τῶν μαχομένων ἐπὶ τὴν νίκην, ἃς ἐπιτραπῇ νὰ τονίσωμεν εἰς τὴν σημερινὴν ὁμιλίαν, ὥς ἐπίσης καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐξεφράσθη ἡ ἀρετὴ αὕτη καὶ ἡ ἐπιτευχθεῖσα νίκη εἰς δημώδη ᾄσματα καὶ εἰς λόγια ποιήματα.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς μὲ σταθερὰν καὶ ἀσάλευτον πίστιν εἰς τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος του καὶ μὲ γρανιτώδη εὐψυχίαν, καίτοι ὀλιγαριθμότερος τοῦ ἀντιπάλου καὶ ἐφωδιασμένος μὲ πολεμικὰ μέσα ἀνεπαρκῆ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἄρτιον εἰς σύγχρονα ὅπλα καὶ μέσα ἐξοπλισμὸν αὐτοῦ καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἀεροπορίαν, ἡ ὁποία παρενέβαινεν ἐνεργῶς εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐπέτυχεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, νὰ ἀνακτήσῃ τὰς καταληφθείσας Ἑλληνικὰς περιοχὰς καὶ διὰ πεισματωδῶν μαχῶν, κατόπιν μεγάλων

ἀπωλειῶν τοῦ ἐχθροῦ, νὰ ἀπωθήσῃ τοῦτον πέρα τῶν ἐθνικῶν συνόρων, ἐντὸς τῆς Ἀλβανίας.

Τὴν 10ην Νοεμβρίου, ἦτοι δύο ἐβδομάδας ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ αἰθέρος καὶ τῶν τηλεγραφικῶν καλωδίων ἀντήχει δοξασμένον εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ διελαλεῖτο ὅτι ὁ Δαυτὶδ ἐνίκησε τὸν Γολιάθ.

Εἰς τὴν Ἡπειρον, ἀπὸ τὰς ὁροσειρὰς τῆς Πίνδου, ἤρχισεν οὕτως ἡ μεταβολὴ τῆς ἐξελίξεως τῶν πολεμικῶν γεγονότων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ὥς καὶ εἰς γειτονικὰς αὐτῆς πρὸς νότον καὶ ἀνατολικῶς, συνειηροῦντο ἀκόμη τότε ζωηραὶ ἀναμνήσεις καὶ θρύλοι ἀπὸ τὴν δράσιν τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, ὥς περὶ τοῦ πολεμοχαροῦς καὶ τουρκομάχου Κατσαντώνη εἰς τ' Ἀγραφα, ἔπειτα τοῦ Μπουκουβάλα, τῶν Σουλιωτῶν, τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τῆς Δέσπως καὶ ἄλλων ἡρώων. Ἐνταῦθα, εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, ἐπιζοῦν παραλλήλως καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὰς καταστροφὰς τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν ὀργανωμένων ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ στιφῶν ἐξ Ἀλβανῶν.

Εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοὺς τόπους καὶ βορειότερον εἰς τὰς χαράδρας καὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων διεξήγετο τώρα καὶ ὁ φονικὸς πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν.

Ἡ παραδεδομένη λαχὴ τῶν ἐπιτιθεμένων Ἑλλήνων «ἀέρα» καὶ ἡ λόγχη των εἶχον κατατρομάξει καὶ ἐμβάλει εἰς πανικὸν τὸν ἐχθρόν, ὃ ὁποῖος προφανῶς δὲν εἶχεν ἰδεώδη διὰ τὰ ὁποῖα νὰ ἀγωνίζεται. Ὡς οὗτος ὁμολόγει τότε, τοὺς φουστανελλοφόρους Ἕλληνας μαχητὰς μὲ τὴν ξιφολόγχην καὶ τὴν διάτορον κραυγὴν «ἀέρα», ἐθεώρει ὥς διαβόλους, οἱ ὁποῖοι ἐνέσπειρον εἰς αὐτὸν τὸν ὄλεθρον.

Τὸ «ἀέρα» τοῦτο τῶν Ἑλλήνων ὀπλιτῶν ἐπέφερε τὰ ἀποτελέσματα αὐτά, διότι ἦτο φωνή, ἡ ὁποία ἐξεπήδα ἀπὸ τὰ στήθη των καὶ ὁμοίαζε πρὸς ἔκρηξιν ἡφαιστείου, διότι ἐθερμαίνετο καὶ ἐπυρακτώνετο ἀπὸ τὴν ἐπίσης πυρακτωμένην ψυχὴν, αὐτὴν ἡ ὁποία ὑπερήσπιζεν ἐκεῖ «τὸ πνεῦμα τὸ ἀνθρώπινον», τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν βαθυτέραν σημασίαν τῆς ἐλληνικῆς αὐτῆς κραυγῆς ἐξορμήσεως μὲ τὴν λόγχην ἐφ' ὅπλου, ἰδοὺ, πῶς τὴν ἐκφράζει ὁ ποιητὴς μὲ τὴν δύναμιν τῆς φαντασίας του εἰς τὸ ἀκόλουθον ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ποιήματός του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Κλεισούρα».

Ὅχι πὰ λόγια,
ὄχι τὰ μάταια, τὰ τριμμένα λόγια τοῦ Ἑπουρ!
Μὲ τὴ λόγχῃ Σας μόνο·
μὲ τὴ λόγχῃ Σας μόνο καὶ μὲ τὴν ψυχὴ Σας·
μὲ τὴ λόγχῃ Σας καὶ μὲ τὴν ψυχὴ μας,
γυμνὲς καὶ τὶς δύο,

ἄς ὁρμήσουμε, χέρι μὲ χέρι πιασμένοι,
στον ὑπέρτατο, ἀντρίκειο χορό μας
γιά τὴν Ἑφοδο τοῦ Ὑψους.

Πιά κι ὁ μόνος ὁ λόγος πὺν ταίριαζε πρῶτα νὰ βγαίνη
ἀπ' τ' ἀδάμαστα στήθια Σας μέσα,
σὰ φαινότανε ἀντρίκια ὁ ὀχτρός μας:

«ἀέρα! ἀέρα!»

πιά καὶ τοῦτος σωπαίνει σὲ τούτη τῇ ζώνῃ, πὺν μόνο,
πιο ψηλὰ ἀπὸ γκρεμὰ κι ἀπὸ χιόνια καὶ βράχους,
κάτι νιώθουμε ἀπάνω στὴ μεγάλη κορφή νὰ θροιάζῃ
κάτι π' αἶριο θὲ νὰ 'ναι δικό μας,
δικό μας γιὰ πάντα¹.

Ὁ ἐχθρὸς ὑπὸ τὴν πολεμικὴν αὐτὴν κραυγὴν «ἀέρα» τοῦ Ἑλληνος ὀπλί-
του καὶ μὲ τὴν λόγχην του ἐσαρώνετο καὶ ἀπεδεκατίζετο, φεύγων δὲ προτρο-
πάδην ἐγκατέλειπε τὰς χαράδρας, τὰ μονοπάτια καὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων
μὲ ἀταφα ἐπ' αὐτῶν τὰ σώματα τῶν νεκρῶν του.

Τὸ τραγικόν, ἅμα δὲ καὶ θλιβερόν θέαμα τοῦτο τῶν κατακειμένων ἀτά-
φων νεκρῶν τοῦ ἐχθροῦ ἀπετέλεσε θέμα δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ὡς κατω-
τέρω, τὸ ὁποῖον κατεγράφη ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ εἰς τὰ Γρεβενὰ τὸ
1955.

Τ' ἔχεις, βρε μαῦρε κόρακα, καὶ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
μήνα γιὰ αἷμα δίφασες, μήνα γιὰ μαῦρα λέσια;²
Ἐβγα ν-ἀπάν' στοῦ Ἑλμπασάν, Μοράβα, Τεπελένι,
νὰ 'δῇς κορμιὰ Ἑλληνικά, θαμμέν' ἀράδ' ἀράδα.
Ἐβγα ψηλὰ στοῦ Σμόλικα, ἀπάν' στὴ Σαμαρίνα,
νὰ 'δῇς κορμιὰ ἰταλικά, γεμίσαν οἱ χαράδρες³.

Εἰς τὸ ἔσχατο τοῦτο ὁ λαϊκὸς ποιητὴς δὲν ἐπιζητεῖ τόσον νὰ παρουσιάσῃ
σκηνογραφίαν τῶν πολυνέκρων συγκρούσεων καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν ἀπω-
λειῶν τοῦ πολεμίου, ὅσον νὰ δείξῃ τὴν προβληθεῖσαν ἀντίστασιν τῶν Ἑλ-
λῆνων, τὴν σφοδρότητα τῶν διεξαχθεισῶν μαχῶν καὶ τὴν κάμψιν τοῦ ἐχθροῦ
πρὸς ἐσπευσμένην ὑποχώρησιν, ὥστε νὰ ἐγκαταλίπῃ οὗτος ἐπὶ τοῦ πεδίου
τῆς μάχης τοὺς νεκροὺς του ἀτάφους, βορὰν οὕτω τῶν ὀρνέων⁴ εἰς τὸ προ-
κείμενον τραγούδι τοῦ κόρακος, ὁ ὁποῖος προτρέπεται νὰ στραφῇ πρὸς
τὰ ἐκεῖ, ὅπως κορέσῃ τὴν πείναν του ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἑλληνικὸν στρα-

1. Ἀγγ. Σικελιανοῦ, Λυρικός βίος, τόμ. Γ' (Ἀθήναι 1947), σελ. 292.

2. Τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν.

3. Βλ. εἰς Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, Ἐκλογή, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1962,
σελ. 179, ἀρ. νβ' (ἐκδ. Λαογραφ. Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀρ. 7).

τόν, ὁ ὁποῖος μὲ ἀπώλειας ὡσαύτως σημαντικὰς εἰς τὸ Ἑλμπασάν, εἰς τὴν Μοράβα καὶ εἰς τὸ Τεπελένι, ὅμως νικητὴς καὶ κρατῶν τὰς θέσεις του, εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ θάπητῃ τοὺς πίπτοντας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

Ὁ ποιητὴς τοῦ ᾄσματος τούτου, ἔχων ἄμεσον αἰσθησιν τῶν ἥρωικῶν τούτων γεγονότων, ἐπιτυγχάνει μὲ τὸ θέμα εἰς τοῦτο τοῦ κόρακος, νὰ διεγείρῃ τὴν φαντασίαν τοῦ ἀκροατοῦ, ὥστε νὰ αἰσθανθῇ οὗτος εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν φοβερὰν τραγωδίαν τῶν γενομένων μαχῶν.

Μὲ τὴν ἰδίαν τεχνικὴν εἰς τὸ θέμα, ὑπάρχει, ἕτερον, παλαιότερον, δημοτικὸν τραγούδι, διαδεδομένον εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου ἕως εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τὸ δημῶδες ᾄσμα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν, τῶν ἥρωικῶν τούτων ᾄσμάτων ἐκ τῶν χρόνων τῆς τουρκακρατίας, τὰ ὁποῖα, δυστυχῶς, ὥς καὶ ἄλλα εἶδη τῆς δημώδους ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου τοῦ λαοῦ — ᾧ ἐπιτραπῇ νὰ τὸ εἴπω κατὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην ὥραν — δὲν κατέχουν οἷαν πρέπει θέσιν εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς Ἑθνικῆς ἡμῶν παιδείας.

Ἴδου τὸ ἐν λόγῳ ἀρχαιότερον κλέφτικο τραγούδι, κατὰ παραλλαγὴν τοῦ ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος, εἰδικῶς ἐκ τῆς ἐπαρχίας Αἰτωλίας.

Τ' ἔχεις, καημένι κόρακα, κὶ σκούζεις κὶ φουνάζεις;

Νὰ μὴ διψᾷς γιὰ αἷματα, νὰ μὴ διψᾷς γιὰ λέσια;¹

*"Εβγα ψηλὰ στοὺν Κόζιακα², δίπλα στὴν Καλιαμπάκα
κι ἀγνάντιφι τὴν Πονταμιὰ κι αὐτὴν τὴν Κρούα Βρύση,
νὰ λῶῃς κουρμιὰ ποὺ κείτοντι, κορμιὰ δίχως κεφάλια³.*

Οἱ τόποι οὗτοι τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ἀποστέλλεται τὸ ὄρνεον, ὑπῆρξαν πεδία μυριονέκρων συγκρούσεων τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ντερβенаγάδες των, κυρίως Ἀρβανῆτες, κατὰ τὴν περίοδον μάλιστα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Τὸ κλέφτικο τοῦτο ᾄσμα μὲ τὸ ἀδρὸν ὕφος του καὶ τὴν δραματικὴν εἰς αὐτὸ μεγαλοπρέπειαν, μετεπλάσθη ὑπὸ τοῦ νεωτέρου λαϊκοῦ ποιητοῦ τοῦ 1940, διὰ νὰ ἐκφράσῃ καὶ οὗτος τὰ ὅμοια εἰς ὀρμητικότητά καὶ ἀποτελέσματα σύγχρονά του ἥρωικά γεγονότα, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος εἶχε ζήσει καὶ τὰ εἶχε βαθέως αἰσθανθῇ. Οὕτως εἰς τὸ ὀλιγόστιχον καὶ λιτὸν τοῦτο ᾄσμα τοῦ 1940, τοῦ ὁποῖου τὸ παλαιότερον πρότυπον, δηλ. τὸ κλέφτικον, παρέμενε εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν ζωντανόν, ὥς σταθερὸν ὑλικὸν δομῆς, ἐπέτυχεν ὁ λαϊκὸς ποιητὴς τὴν ἐκφρασιν καὶ ἐξύμνησιν τῶν ἐξαιρετικῆς τόλμης καὶ εὐψυ-

1. Βλ. ἀν., σελ. 174, σημ. 2.

2. Ὅρος τῆς Θεσσαλίας.

3. Βλ. εἰς: Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἐνθ' ἀν., σελ. 284, ἀρ. η', Β'.

χίας κατορθωμάτων τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 3 Νοεμβρίου, ὅτε ἀνακατελήφθη ἡ Σαμαρίνα, μετὰ τὴν κατόπιν προέλασιν τοῦ στρατοῦ διὰ σκληρῶν μαχῶν ἐντὸς τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους καὶ τὴν κατάληψιν τῶν ὄρεινῶν ὄγκων τοῦ Κόζιακα καὶ τοῦ Μοράβα, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ Ἐλμπασάν καὶ τοῦ Τεπελενίου.

Δὲν περιγράφονται εἰς τὸ δημῶδες ᾄσμα τοῦτο αἱ ὑπὸ σκληρὰς συνθήκας διεξαχθεῖσαι μάχαι ἀπὸ ἀπόψεως μορφολογίας τοῦ ἐδάφους καὶ καιρικῶν συνθηκῶν, ὥς καὶ τῆς ἀσυγκρίτου ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς καὶ εἰς πολεμικὰ μέσα τοῦ ἐχθροῦ. Ἐὰν ἐπεχειρεῖ τοῦτο ὁ ποιητής, θὰ συνέθετε ἀπλῶς ἔμμετρον χρονογραφίαν, ἐν τέλος ἀφηγηματικὸν τραγούδι. Εἰς τὸ ἐν λόγῳ ὅμως ᾄσμα μετὰ τὴν δήλωσιν τῆς στιγμῆς τοῦ χρόνου ὅπου φανερώνεται τὸ ἀποτέλεσμα ἐκ τῆς μάχης, τὸ τραγικὸν αὐτὸ θέαμα τῶν ἀτάφων πτωμάτων, ἐπίσης μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν τόπων, συμβόλων τῆς πεισματώδους ἀντιμετρήσεως τῶν ἀντιπάλων, προσλαμβάνουν ζωηρότητα εἰς τὴν φαντασίαν ἢ εἰκὼν τοῦ ὅλου ἀγῶνος καὶ τὸ νόημα αὐτοῦ. Εἰδικώτερον εἰς τοὺς τελευταίους δύο στίχους τοῦ ὑποβλητικοῦ τούτου ᾄσματος:

*Ἔβγα ψηλὰ στὸν Σμόλικα, ἀπάν' στὴ Σαμαρίνα,
νὰ 'δῇς κορμιὰ ἰταλικά, γεμίσαν οἱ χαράδρες*

ἔχομεν ἔμπροσθεν ἡμῶν ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῶν σκληρῶν καὶ αἱματηρῶν συγκρούσεων ἀπὸ τῆς 3ης μέχρι τῆς 8ης Νοεμβρίου κατὰ τὰς ὁποίας ἐπετεύχθη ἡ ἀνάκτησις τῆς Σαμαρίνας τὴν 3ην Νοεμβρίου καὶ κατὰ τὰς ἀκολούθους ἡμέρας, κατόπιν βυρειῶν ἀπωλειῶν τοῦ ἐχθροῦ εἰς ἄνδρας καὶ πολεμικὸν ὕλικόν, ἡ ἐκκένωσις ὑπ' αὐτοῦ ὅλου τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους βορείως καὶ βορειοανατολικῶς τοῦ ὄρους Σμόλικα¹.

Περὶ τῶν γεγονότων τούτων παραθέτω τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ 15ου ἐπισήμου ἀνακοινωθέντος τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται δημοσιευμένον εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον τῆς 11 Νοεμβρίου 1940.

— « Μεταξὺ 28ης Ὀκτωβρίου καὶ 10ης Νοεμβρίου εἰς τὰς ὄρεινὰς καὶ δασώδεις περιοχὰς τοῦ Σμόλικα καὶ τοῦ Γράμμου ἐπὶ τῆς βορείας Πίνδου ἔλαβον χώραν ἐπιχειρήσεις σοβαρᾶς ἐκτάσεως, καταλήξασαι εἰς πλήρη ἦτταν καὶ ἀποσύνθεσιν τῆς Μεραρχίας τῶν Ἀλпинιστῶν, μιᾶς τῶν ἐπιλέκτων Μεραρχιῶν τοῦ ἐχθροῦ, ἐνισχυμένης δι' ἱππικοῦ, Βερσαλιέρων καὶ σχηματισμῶν τῆς φασιστικῆς ἐθνοφρουρᾶς.

Διὰ τῆς μεγάλης ταύτης μονάδος τοῦ ὁ ἐχθρὸς ἐπεδίωξε νὰ ἐπιφέρῃ ταχὺ καὶ ἀποφασιστικὸν πλήγμα κατὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ δυνάμεών μας. Ἀνελήφθη ἐκ μέρους μας σφοδρὰ ἀντεπίθεσις, ἣτις διεξήχθη μετὰ πείσματος ὑπὸ

1. Βλ. Ἀλεξ. Παπάγου, Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940 - 1941 (Ἀθήναι 1945), σελ. 222 - 223.

σκληρὰς ἐδαφικὰς καὶ καιρικὰς συνθήκας καὶ δυχερεστάτας τοιαύτας ἀνεφοδιασμοῦ. Μετὰ σκληρὸν ἀγῶνα αἱ ἐχθρικοὶ δυνάμεις ἀνειτράπησαν καί, σπεύδουσαι νὰ διαφύγωσι τὴν πλήρη κύκλωσιν, ὑπεχώρησαν ἐν διαλύσει, καταδιωκόμεναι κατὰ πόδας.

Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας ὑπῆρξαν βαρεῖαι. Πολυπληθεῖς αἰχμάλωτοι καὶ παντοειδὲς ὑλικόν, μὴ καταμετρηθὲν εἰσέτι, ἔπλεσαν εἰς χεῖρας μας »¹.

Διὰ τὴν ἐξύμνησιν τῶν ἀποφασιστικῶν τούτων ἐπικῶν περιστατικῶν, τὰ ὁποῖα ἔκριναν τὴν τύχην τῆς συρράξεως ταύτης, ἤρκεσεν εἰς τὸν λαϊκὸν ποιητὴν τοῦ μνημονευθέντος ᾄσματος² ἡ χρῆσις μόνον τῶν ὀνομάτων τῶν τόπων τῶν μαχῶν καὶ τῆς εἰκόνης τοῦ ἀποτελέσματος ἐξ αὐτῶν, δηλ. τῆς πληρώσεως τῶν χαραδρῶν τοῦ βουνοῦ Σμόλικας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Σαμαρίνας διὰ τῶν ἐγκαταλειφθέντων ἀτάφων νεκρῶν ὑπὸ τοῦ ἐκεῖθεν ἀτάκτως ὑποχωρήσαντος ἐχθροῦ.

Ἴδου τώρα, πῶς ὁ λόγιος ποιητής, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν λαϊκόν, εἰκονίζει εἰς τὸ ποίημά του τὸ θέμα τοῦτο τοῦ ἐπικοῦ καὶ τραγικοῦ μεγαλείου, τὸ ὁποῖον βλέπομεν εἰς τὸ δημῶδες ᾄσμα.

Οὗτος ἔχει ἔμπροσθέν του καὶ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸν νικηφόρον ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὸ σύνολόν του καὶ πρὸς αὐτὸν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπευθύνη τὸν προσήκοντα ὕμνον διὰ τοῦ ποιήματός του, ἀφιερωμένου οὕτω « Στὸν Ἑλληνικὸ Στρατό ».

*Τραγούδια σοῦ ταιριάζουνε τρανόφτερα. Πινδαρικοὶ
σοῦ πρέπουν ὕμνοι Ἑσέ.*

*Κι ὅπου περνᾷς καμαρωτός, στρωμένα τὰ βαγιόκλαρα,
Ἑλληνικὲ Στρατέ.*

*Μὲ σύνθημα στὰ χεῖλῃ σου, τὸ Ἑλευθερία ἢ Θάνατος,
τὰ ἔργα τὰ εἰρηνικά*

*Παράτησες καὶ χύμηξες, — ἀγρίμι πρωταμόλυτο —
στὰ θρυλικά βουνά.*

*Καὶ στὸν ἐχθρὸ τὸν πάνοπλον, ἐφώναξες βροντόλαλα:
Δὲν θὰ περάσης, ΟΧΙ.*

*Τὸ λέν' ἡ Πίνδο καὶ τὸ Ἰβάν, τὸ λέει ἡ Μοράβα...³ τοῦ τσολιά
τί ἀξίζει ἡ ξιφολόγχη...⁴*

1. Βλ. εἰς ἔφημ. « Ἡ Καθημερινή » τῆς 11ης Ἰανουαρ. 1940, σελ. 1.

2. Βλ. ἀνωτ., σελ. 174.

3. Αἱ θέσεις αὗται κατελήφθησαν τὴν 22αν Νοεμβρ. 1940. Βλ. Ἀλ. Παπάγου, ἐνθ' ἀν., σελ. 233.

4. Ποίημα τοῦ Σωτηρίου Σκίπη· βλ. εἰς ἔφημ. « Ἡ Καθημερινή » τῆς 1ης Ἰανουαρ. 1941, ἀφ. φύλλ. 8787, σελ. 1.

Εἰς τὸ ποίημα τοῦτο μετὰ τὴν γενικὴν σύλληψιν τοῦ θέματος: Ἑλληνικὸς στρατός, τὸν ὁποῖον ἀνυποῖ εἰς σύμβολον τοῦ θριάμβου ὁ λόγιος ποιητής, καταλήγει οὗτος εἰς τοὺς δύο τελευταίους στίχους αὐτοῦ εἰς τὸ συγκριμένον, τὸ ὠρισμένον, οὕτω δὲ ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τόπων ὅπου ὁ στρατὸς ἔγραψε τὸ ἔπος, δηλαδή τὴν Πίνδον, τὸ Ἴβαν καὶ τὴν Μοράβαν, τελευταῖον δέ, εἰς τὴν ἀποκορύφωσιν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του, καὶ τὸ ἐπίσης σύμβολον τῆς ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ φόβητρον τοῦ ἐχθροῦ, τὸν τσολιὰν μὲ τὴν ξιφολόγχην.

Ὁ ὕμνος οὗτος εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν μὲ τὴν ποιητικὴν ἀποστροφὴν εἰς τὸ τέλος πρὸς τὸν τσολιὰν μὲ τὴν φουστιανέλλαν, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέτρεψε τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸν Σμόλικαν, ὥς γνωστόν, εἶχε ἤδη γίνεαι τότε, ὅτε τὸ 1940 ἐδημοσιεύθη τὸ ποίημα τοῦτο, θέμα ἐκμεταλλεύσεως καὶ εἰς τὰς ἐπιθεωρήσεις τοῦ θεάτρου, κατέστη δὲ ταχέως σύμβολον, τὸ ὁποῖον εὗρε διάδοσιν καὶ ἐμπορικὴν, συνεχιζομένην καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Ἡ ἀθάνατη αὐτὴ φουστιανέλλα, ἥ ὁποία ὑμνήθη τότε, τὸ 1940, ὑπὸ τὸ ὄνομα: τσολιάς, εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1912-1913 μὲ τὸ ὄνομα: εὐζωνοί, παλαιότερον δὲ ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰς τὴν λέξιν: παλληκάρι, ἔχει πολὺ παλαιότεραν παράδοσιν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν τοῦτον ἑλλαδικὸν χῶρον.

Ἐκ τῆς κεραμεικῆς διακοσμητικῆς τῶν Βυζαντινῶν χρόνων γνωρίζομεν ὅτι παριστάνετο εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὁμοίως μὲ φουστιανέλλαν καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα¹, τοῦ μὲ ὑπερφυσικὴν δύναμιν ἥρωος τούτου τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ὀνομαστὴ οὕτω φουστιανέλλα τοῦ τσολιᾶ, τοῦ νεωτέρου τούτου Ἀκρίτου τοῦ 1940, ὑπῆρξεν ἡ αὐτὴ πρὸς τὸν ὁμοίως μέχρι τῶν γονάτων χιτῶνα τοῦ Ἀκρίτου τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τοῦ ἥρωος, ὑπερασπιστοῦ τῶν ἐθνικῶν συνόρων πρὸς τὸν Εὐφράτην, γίγαντος μὲ ἀκατάβλητον σωματικὴν δύναμιν, ὥστε τοῦτον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ψυχorroαγήματός του πρὸς θάνατον καὶ ἡ γῆ νὰ τὸν τρομάξῃ, ὁ οὐρανὸς νὰ βροντᾷ καὶ νὰ ἀστράφτῃ καὶ τέλος νὰ σείεται ὁ ἐπάνω κόσμος, « πῶς θὰ σκεπᾶσθ τὸν ἀητό, τῇ γῆς τὸν ἀνδρειωμένον »².

Ὡς ἀνδρειωμένος, δυνατός, καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ξιφολόγχης ἄριστος τεχνίτης, ὑμνήθη καὶ ὁ ἀπόγονος αὐτοῦ, τοῦ Βυζαντινοῦ ἀκρίτου, ὁ νεώτερος Ἀκρίτας, τὸ παλληκάρι παλαιότερον καὶ τὸ 1940 ὁ τσολιάς, ὁ ὁποῖος μὲ προτεταμένον τὸ γενναῖον στήθος του καὶ μὲ χαλύβδινον ψυχικὸν σθένος, ἐπέτυχεν ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ὑπούλου ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐπιθέσεως κατὰ

1. Βλ. Henri Grégoire, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἡ Βυζαντινὴ ἐποποιία στὴν ἱστορίαν καὶ στὴν ποίησιν, New York (1942), σελ. 5.

2. Βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Ἀκριτικὰ ἔσματα. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, Λαογρ., 1 (1909), σελ. 253, ἀρ. 42.

τοῦ ἔθνους, νὰ ἀνατρέψῃ τὸν εἰσβολέα καὶ τὸν ἐκδιώξῃ ἐκ τοῦ ἐδάφους τῶν προγόνων του.

Εἰς τὴν ἐκτίμησιν ὅμως τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιτυχίας ταύτης δεῖον πάντοτε νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ἀντιστοίχως πρὸς τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ θάρρος τοῦ πολεμιστοῦ, καὶ τὸ περιβάλλον ὡς καὶ αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας διεδραματίσθησαν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα.

Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ὑστέρουν ἀσυγκρίτως εἰς μηχανικὰ πολεμικὰ μέσα, ἀνεφωδιάζοντο οὐχὶ κανονικῶς, ἐνήργουν δὲ στρατιωτικῶς ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας εἰς τόπους μὲ πανύψηλα βουνά, χιονοσκεπῇ, τῶν ὁποίων αἱ πλαγιαί ἀποτελοῦνται ἀπὸ σιδερόπετρες. Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὰ ἐγίνετο διὰ μέσου στενῶν διόδων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν λασπώδεις ἐκ τῶν βροχῶν καὶ τῆς τήξεως τῶν χιόνων, δύσβατοι ἐπομένως, παραλλήλως δὲ καὶ ἀκάλυπτοι, οὕτω δὲ ἐκτεθειμέναι εἰς τὸ πνικνὸν ἐχθρικὸν πῦρ¹.

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς δυσχερεῖας ταύτας ἡ προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπτεύχθη ραγδαίᾳ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν βόρειον Ἠπείρον, ἡ ὁποία δυστυχῶς παραμένει ἀκόμη ὑπόδουλος, τοῦ λαοῦ αὐτῆς ὑφισταμένου συστηματικὸν ἀφελληνισμόν.

Ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, προελαύνοντος, κατελήφθησαν κατόπιν ἡ Κορυτσά, ἡ Μοσχόπολις, τὸ Πόγραδετς, ἡ Πρεμετή, τὸ Ἀργυρόκαστρον, οἱ Ἅγιοι Σαράντα, τὸ Τεπελένι, ἡ Κλεισούρα καὶ ἄλλαι θέσεις².

Ὁ ἐχθρὸς ἐξαπέλυσε καλῶς παρεσκευασμένην ὑπ' αὐτοῦ γενικὴν ἐπίθεσιν ἐφ' ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ μετώπου τὴν 9ην Μαρτίου 1941.

Εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι δι' αὐτῆς θὰ ἐθραύετο ἡ ἑλληνικὴ ἀντίστασις. Αἱ προσβολαὶ αὐτοῦ ὑπὸ ἐναλλασσομένης φάσεως σφοδρότητος καὶ χαλαρώσεως διήρκεσαν μέχρι τῆς 25 Μαρτίου, ἀλλ' ὅμως ἄνευ ἀποτελέσματος. Τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον παρέμενεν ἄρρηκτον³.

Ἐνῶ ἡ ἐξέλιξις αὕτη τοῦ πολέμου εἶχε φέρει τὸν ἐχθρὸν εἰς ἀδιέξοδον, προσέδραμον εἰς βοήθειάν του, κατελθοῦσαι διὰ τῆς Βουλγαρίας, ἰσχυραὶ γερμανικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἄνευ ἐπισήμου κηρύξεως τοῦ πολέμου ἤρχισαν ἀπὸ τῆς πρωίας, ὥρας 5.15', τῆς 6 Ἀπριλίου 1941, νὰ ἐπιτίθενται δι' ὅλων τῶν μέσων, ἀεροπορίας, ἀρμάτων μάχης καὶ στρατοῦ, κατὰ τῶν ὁχυρῶν εἰς τὰ σύνορα τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας⁴.

Τὰ προπύργια αὐτὰ τῆς ἀμύνης προέβαλλον ἥρωικὴν καὶ πείσμονα ἀντίστασιν. Τέλος ὅμως πρὸ τοῦ καταιγιστικοῦ πυρὸς ἐκ τῶν ὑπεριτέρων ἀντιθέτων δυνάμεων ὑπέκυψαν, μάλιστα δὲ ὅτε τμήμα τῆς γερμανικῆς στρατιᾶς,

1. Πρὸβλ. Ἀλεξ. Παπάγου, ἐνθ' ἀν., σελ. 223-224.

2. Βλ. ἐνθ' ἀν., σελ. 227 κ.ἐξ., 236, 243 κ.ἐξ.

3. Αὐτόθι, σελ. 247-248.

4. Αὐτόθι, σελ. 281. Δ. Γ. Κούσουλα, ἐνθ' ἀν., σελ. 119 κ.ἐξ.

προελάσαν δια τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ ἐδάφους, τοῦ ὁροπεδίου τοῦ Μοναστηρίου, εἰσέδυσεν ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸ ἀκαλύπτων ἑλληνογιουγκοσλαβικῶν συνόρων εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν 9ην Ἀπριλίου κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην¹. Τότε ὁ Διοικητὴς τοῦ τμήματος Στρατιᾶς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, θεωρήσας μάταιον τὸν περαιτέρω ἀγῶνα, προέβη εἰς συνθηκολόγησιν μετὰ τῶν Γερμανῶν, διατάξας οὕτω τὴν παράδοσιν εἰς αὐτοὺς καὶ τῶν ἀνθισταμένων ἔτι φρουρίων.

Ἐντὸς τοῦ προγράμματος καὶ τῆς προσπάθειας ὁργανώσεως μετὰ τῶν βρετανικῶν ἐν Ἑλλάδι δυνάμεων μετώπου ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ προελαύνοντος γερμανικοῦ στρατοῦ, διατάχθη τὴν 12ην Ἀπριλίου ἡ ἐκκένωσις τῆς κατεχομένης βορείου Ἡπείρου καὶ ἡ σύμπτυξις τοῦ στρατοῦ εἰς χῶρον ἐντὸς τῆς Ἡπείρου². Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦτο εἰς τὴν ἐφαρμογὴν του δὲν ἐπέτυχεν ἔνεκα τῆς ταχύτητος μεθ' ἧς αἱ γερμανικαὶ δυνάμεις προωθοῦντο πρὸς νότον.

Ἡ ταχεῖα αὕτη κίνησις τοῦ ἐχθροῦ ἡ ὁποία ἐξήρθησε τὴν ὁργανομένην ἀντίστασιν καὶ ὠδήγησεν εἰς τὴν συνθηκολόγησιν τῶν Σωμάτων στρατοῦ, Πρώτου, Δευτέρου καὶ Τρίτου, ἄνευ τῆς πρὸς τοῦτο συγκαταθέσεως τοῦ γενικοῦ Ἀρχηγείου³, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔνεκα τῆς καταρρεύσεως πάσης ἀμύνης ἐγκατάλειψιν τῆς πρωτευούσης ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Βασιλέως τὴν 24ην καὶ τὴν 25ην Ἀπριλίου 1941 καὶ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὴν Κρήτην πρὸς συνέχισιν ἐκεῖθεν τοῦ ἀγῶνος.

Οἱ Γερμανοί, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, κύριοι τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Ταινάρου, παρεσκευάζοντο πρὸς κατάκτησιν καὶ τῆς Κρήτης. Διὰ τὴν προάσπισιν τῆς νήσου δὲν ὑπῆρχεν ἀξιόλογος ἑλληνικὴ δύναμις ἐν αὐτῇ, διότι ἡ στρατευθεῖσα νεότης αὐτῆς εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν κατόπιν τῆς συνθηκολογήσεως διάλυσιν τῆς στρατιᾶς τὴν 20ην Ἀπριλίου.

Τὴν ἀμυναν οὕτω τῆς νήσου εἶχεν ἀναλάβει ὀλιγάριθμος ἑλληνικὴ δύναμις, προχείρως συγκροτηθεῖσα, καὶ αἱ ἐπὶ τόπου βρετανικαὶ δυνάμεις καὶ αὐταὶ ἀνεπαρκεῖς εἰς ἀριθμὸν καὶ ἐξοπλισμόν⁴. Οἱ Γερμανοί, μετὰ ἐπανελημμένους σφοδροτάτους βομβαρδισμοὺς εἰς διάφορα σημεῖα τῆς νήσου, ἤρχισαν ἀπὸ τῆς 20ῆς Μαΐου νὰ ρίπτουν ἀπὸ τοῦ ἀέρος εἰς τὴν δυτικὴν Κρήτην, εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Χανίων, εἰτα εἰς Ρέθυμνον καὶ εἰς Ἡράκλειον, σώματα ἀλεξιπτωτιστῶν πρὸς κατάληψιν αὐτῆς⁵.

1. Βλ. Ἀλ. Ξ. Παπάγου, ἔνθ' ἀν., σελ. 281 - 293.

2. Ἐνθ' ἀν., σελ. 300 κ. ἐξ.

3. Αὐτόθι, σελ. 313 - 314.

4. Βλ. Ἰ. Δ. Μουρέλλου, Ἡ μάχη τῆς Κρήτης, Ἡράκλειον Κρήτης 1950, σελ. 23 ἐξ., 34 κ. ἐξ.

5. Ἐνθ' ἀν., σελ. 105 κ. ἐξ., 112 κ. ἐξ.

Παρὰ τὸ πλεονεχὲς τῶν μαχομένων μονάδων προσέδραμεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ ὁ λαὸς τῶν πέριξ περιοχῶν, χρησιμοποιοῦν κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως παλαιὰ ὄπλα, λίθους, ξύλα καὶ ὅ,τι ἄλλο μέσον, ἀφοβοῦς πάντοτε πρὸ τῶν εἰς ἀλλεπάλληλα κύματα ἐμφανιζομένων ἐχθρικῶν ἀεροπλάνων καὶ τῶν πολυβολισμῶν καὶ βομβαρδισμῶν ἐξ αὐτῶν¹.

Εἰκόνα χαρακτηριστικὴν τῆς ἀπὸ ἀέρος εἰσβολῆς ταύτης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀθρόας προσελεύσεως τοῦ ἀστρατεύτου Κρητικοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα παρέχει τὸ ἐπόμενον δημῶδες ᾄσμα, προερχόμενον ἐκ τοῦ χωρίου Ἀγιά τοῦ νομοῦ Χανίων.

*Ἔνα πουλὶ καμπήτικο πετᾶ στὰ πάνω μέρια
φέρει μαντᾶτα θλιβερά, μαντᾶτα πικραμμένα.*

— *«Οἱ Γερμανοὶ πλακώσανε μὲ χίλια ἀεροπλάνα
ρίχνουν κανόνια μονετσιά, στρατιῶτες μὲ τσ' ὀμπρέλλες,
τὴν Κρήτη γιὰ νὰ πάρουνε καὶ νὰ τήνε σκλαβώσουν».*

— *«Ἄμε, πουλί, στὸν τόπο σου καὶ πὲς τῶν ἐδικῶ σου,
ν' ἀνθέξουνε στὸν πόλεμο ὥσπου νὰ κατεβοῦμε,
νὰ 'δοῦν οἱ κουρσάροι οἱ Γερμανοί, πῶς πολεμοῦν οἱ Κρηῖτες,
πῶς πολεμοῦν καὶ μάχονται γιὰ τὴν ἐλευθερίά τους»².*

Τὸ τραγούδι τοῦτο ἐκφράζει τὴν ἰδιοσυστασίαν τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ τῆς νήσου καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις του, συγχρόνως ὁμῶς παρουσιάζεται εἰς τοῦτο καὶ ἡ ἐπιδεινουμενὴ κατάστασις ἐκ τῆς ἐχθρικής ἀπὸ ἀέρος ἐπιθέσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετεύχθη ταχέως ἡ ἀποβίβασις δυνάμεως ἱκανῆς καὶ πολεμοφοδίων, ὥστε, συντελούσης συνεχῶς τῆς συντριπτικῆς ἰσχύος τῆς ἀεροπορίας τοῦ ἐχθροῦ, ἡ ὁποία, κυριαρχοῦσα, διέσχισε ἀδιακόπως τὸν οὐρανὸν τῆς Κρήτης, νὰ ἐξουδετερωθῇ ἡ ἀμυνα καὶ καταληφθῇ ὁ τόπος τὴν 29ην Μαΐου³.

Εἰς τὴν Κρήτην ἦτο οὕτω καθωρισμένον ὑπὸ τῆς μοίρας, κατὰ τὸ δεκάημερον ἀπὸ 20ης μέχρι 29ης Μαΐου 1941, νὰ παιχθῇ ἡ τελευταία σκηνὴ τοῦ δράματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῆς νυκτὸς τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940.

Ὁ ἐπίλογος τῆς τελευταίας αὐτῆς φάσεως τῶν γεγονότων τοῦ ἀγῶνος, καλουμένης «μάχη τῆς Κρήτης», ὑπῆρξαν τὰ εὐρείας ἐκτάσεως σκληρά, εἰς βαθμὸν ἀπανθρωπότητος ἐπιβληθέντα ἀμέσως, ἀντίποινα ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ, ἐκδικουμένων τὰς βαρυτάτας ἀπωλείας αὐτῶν εἰς ἔμψυχον ὑλικὸν κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην κατὰ τῆς Κρήτης. Ἦσαν

1. Βλ. Ἰ. Δ. Μουρέλλου, ἐνθ' ἀν., σελ. 106.

2. Βλ. εἰς τὸ χφον ὑπ' ἀρ. 1841 Α', σελ. 259 τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλλην. Λαογραφίας Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

3. Βλ. Ἰ. Δ. Μουρέλλου, ἐνθ' ἀν., σελ. 456.

δὲ ταῦτα ὁμαδικαὶ ἐκτελέσεις χωρικῶν καὶ ἄλλα βασανιστήρια ἀναρίθμητα.

Τὰς ἀθρόας θανατικὰς ἐκτελέσεις, τὰς ἐρημώσεις, τὰς καταστροφὰς καὶ τὸ πένθος ἐκ τούτων, τὸ ὅποῖον διέσπειραν οὗτοι εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐλέχθη, συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις ἐκ τῶν προγόνων του, ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ἔχει ὡς θέμα τὸ ἀκόλουθον εἰς ὀλίγους στίχους δημῶδες ᾄσμα.

- «*Ἀραγε εἶντα 'ναι ἡ ταραχὴ καὶ ἡ μεγάλη ἀντάρα;
καὶ πλιὸ τ' ἀηδόνια δὲ λαλοῦν καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς Κρήτης;*»
— «*Οἱ Γερμανοὶ περάσανε καὶ τὰ μαυροφορέσαν
σκοτώσανε καὶ ἐκάψανε...*»¹.

Εἰς ὅλα τὰ ὑπέροχα κατορθώματα γενναιότητός του ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὡς καὶ εἰς τὰς δοκιμασίας του, εὐρέθη τότε ὁμονοῶν, οὕτω δὲ ἐπέτυχεν, ὥστε οὐ μόνον νὰ τιμήσῃ ἑαυτὸν καὶ νὰ ἴσταται ὑπερήφανος μὲ τὸ μέτωπον ὑψηλὰ ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπισύρῃ τὸν θαυμασμόν, τὸν ἔπαινον καὶ τὴν ἐκτίμησιν πλήθους λαῶν ἐκ τῶν πολιτισμένων τῆς γῆς. Ἠκούσαμεν τότε φλογεροὺς ὕμνους καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις ἀμοιβῶν. Δυστυχῶς ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων πάντα ταῦτα ἐλησμονήθησαν ἀργότερον. Οὕτω παρεβλέφθη τὸ δίκαιον ἡμῶν, ἐπικρατησάντων διαφορετικῶν συμφερόντων μετὰ τὴν τελικὴν νίκην. Αὐτὸ ὅμως δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀποθαρρύνῃ, διότι ἠγωνίσθημεν συνεπεῖς πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἡμῶν παραδόσεις· κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἔπος τῆς Ἡλείρου καὶ ἡ μάχη τῆς Κρήτης, ἀνεξαριτήτως τῆς καταλήξεως αὐτῶν, ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητον διεθνῶς τίτλον ἱστορικῆς τιμῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐορταζομένη σήμερον ἐπέτειος τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 εἶναι ἡμέρα, ὡς καὶ ἡ τῆς 25ης Μαρτίου 1821, ἀναβαπτίσεως τοῦ πνεύματος εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς ἑλληνικῆς διαρκείας τοῦ Ἔθνους, ψυχικῆς ἐνότητος καὶ φωτισμοῦ τοῦ νοῦ πρὸς τὸν δρόμον τῆς ὁμοφροσύνης καὶ τῆς ὁμονοίας, ἐνὶ λόγῳ τῆς ἐθνικῆς ἀρετῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν λήψιν μεγάλων ἀποφάσεων καὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν χάριν τοῦ μεγαλείου ὑπὸ πᾶσαν ἔννοιαν τῆς πατρίδος.

Ἡ Ἑλλὰς ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ της εἶναι ἔθνος φιλειρηνικὸν καὶ φιλελεύθερον. Τὰ ἰδεώδη ὅμως αὐτὰ χρειάζονται προστασίαν καὶ περιφρούρησιν, οὐχὶ πάντοτε δι' ἀμύνης ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιθέσεως.

Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται προπαρασκευή, προετοιμασία ἔντονος καὶ δραῖς ἀνάλογος ἐν πολέμῳ ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ.

Οὕτω μόνον δύναται τις νὰ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐλεύθερου. Καὶ θὰ τὸν αἰσθανθῇ, ἐὰν τὸν ἀτομικὸν μόχθον τὸν προσαρμόζῃ ἀντιστοίχως πρὸς τὸν κοινόν, ὥστε ἡ κοινωνία εἰς τοὺς στόχους της καὶ τὰ ἰδεώδη της,

1. Βλ. εἰς χφον, ἐνθ' ἀν., σελ. 272.

νὰ παρουσιάζεται ἡνωμένη. Ἡ διαίρεσις καὶ ἡ διχόνοια ὀδηγεῖ εὐθέως καὶ ταχέως πρὸς τὴν παρακμὴν καὶ τέλος εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας¹.

Τὸ Ἔθνος ἐμεγαλουργήσεν οὕτω διὰ τῆς ὁμοφώνου ἀποφάσεώς του τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν εἰσβολέα, ὑπέστη δὲ οἷας γνωρίζομεν δοκιμασίας, ὅταν τοῦτο ἐδιχάσθη.

Οἱ κίνδυνοι δὲν ἔλειψαν οὔτε θὰ λείψουν. Πρὸ αὐτῶν ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα πάντοτε ἡνωμένοι, ἔχοντες, ὅπως κατὰ τὸ παρελθόν, οὕτω καὶ κατὰ τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸ μέλλον, τὸ βλέμμα μετὰ προσοχῆς ἐστραμμένον πρὸς βορρᾶν, μὲ στροφὴν συγχρόνως αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀνατολάς, ὅπου ἀπὸ αἰώνων μάχεται τὸ Ἔθνος, ὥς καὶ σήμερον ἀκόμη ἀγωνίζεται πολυετῇ σκληρὸν ἀγῶνα εἰς τὴν μεγαλόνησον Κύπρον, ἀλλὰ καὶ πρὸς δυσμὰς, ὅπου παραμένει ἀκόμη ὑπόδουλον μέλος τῆς ἐθνικῆς οἰκογενείας, ἡ Βόρειος Ἡπειρος.

Κυρίαι καὶ Κύριοι,

Εἰς τὴν σύντομον σκιαγραφίαν ταύτην τῆς δραματικῆς περιόδου ἀπὸ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 μέχρι τῆς 29ης Μαΐου 1941 καὶ εἰς τὴν ἐξέτασιν ἐξ αὐτῆς ἰδιαιτέρως φάσεών τινων τοῦ ἀγῶνος ἀπὸ ἐπόψεως τῆς συγκινήσεως, τὴν ὁποίαν προεκάλεσαν αὐταὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν πρὸς σύνθεσιν δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ λογίων ποιημάτων, ἐπεζήτησα νὰ τονίσω, ὅσον ἐπέτρεπεν ὁ χρόνος, ὅτι ἡ ὅλη ἐποποιΐα αὕτη ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ ἐν ὁμοφροσύνῃ διατελέσαντος τότε λαοῦ, τοῦ ἐμψυχωμένου εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον διὰ τὰ ἰδεώδη του, ἔπειτα δὲ τῆς χρήσεως τῆς ἀψύχου πολεμικῆς μηχανῆς. Οὕτω μόνον, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, δηλ. ἐνότητος ψυχικῆς, ἀνατάσεως αὐτῆς καὶ πίστεως εἰς τὸν Θεόν, κατέστη τότε δυνατόν νὰ ἀκουσθῇ ἀποτελεσματικὴ ἡ ἐν τῇ μάχῃ ἑλληνικὴ ἰαχὴ « ἁέρα », μονόλεκτος εἰς ἔννοιαν τοῦ περιφήμου πολεμιστηρίου παιᾶνος τῶν Σαλαμινομάχων (Αἰσχύλου, Πέρσαι, 402 - 405) :

ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη,
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.

Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 ἐγένετο ἀνταξία ἐπανάληψις τοῦ ἀρχαίου τούτου παιᾶνος.

Εἴθε τὸ Ἔθνος ἡμῶν ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, νὰ βαδίζῃ ἐν συμπνοίᾳ πάντοτε τὸν δρόμον τοῦτον τῆς εὐδοξίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

1. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο τονίζει διὰ τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ 1821 ὁ Διον. Σολωμὸς εἰς τὸν Ὑμνον εἰς τὴν ἐλευθερίαν, στροφ. 139 - 147.